

जम्मुमा मुस्लिमहरूको जातीय सफाया

दिपक शर्मा

जम्मु र कश्मीर उपमहाद्वीपको विभाजनको समयमा एक रियासत राज्य थियो, अत्यधिक मुस्लिम बहुमत भएको तर शासक हिन्दू महाराजा हरि सिंह थिए। जम्मु कश्मीरका जनता महाराजाको तानाशाही र दमनकारी शासनका विरुद्ध संघर्ष गरिरहेका थिए। विभाजन योजना घोषणा गर्दा कश्मीर पाकिस्तानसँग मिल्छ भन्ने स्पष्ट थियो, तर शासक कांग्रेसको प्रभावमा थिए र ढिलाई राजनीति प्रयोग गर्दै थिए। कश्मीरका जनता सन् १९४९ देखि डोग्राविरुद्ध राजनीतिक सङ्घर्षमा छन्। महाराजाले भारतमा विलय हिन्दूभन्दा तीन महिनादिइ नै आफ्ना राजनीतिक अधिकारीहरूलाई द्रुत रूपमा परिवर्तन गरेका छन्। भारतसँग राज्यको विलयको पक्षमा नहुने प्रधानमन्त्री काक गान्धीको भ्रमणको दश दिनभित्रे परिवर्तन भए।

कांग्रेसबाट न्याडिलफ आयोगका सदस्य मेहर चन्द महाजन पनि प्रधानमन्त्री बनेका छन्। नेशनल कन्फरेन्सका नेता र कांग्रेसका सहयोगी शेख अब्दुल्लाह र उनको पार्टीका नेताहरूलाई सेप्टेम्बर १९४९ को मध्यमा जेलबाट रिहा गरियो तर मुस्लिम सम्मेलनका नेताहरूलाई रिहा गरिएको थिएना भारतीय नेताको पत्राचारले पनि कश्मीरमा उनीहरूको चासो प्रमाणित गर्छ। सरदार पटेलको आफ्नै रेकर्ड र आधिकारिक कागजातहरूले भारत कश्मीरको यातायात, सडक र सञ्चार

प्रणालीको सुधारमा चिन्तित रहेको र अक्टोबरको सुरुमा श्रीनगरसँग सैन्य भण्डारहरूको आपूर्तिमा गम्भीर छलफलमा संलग्न भएको संकेत गर्दछ। ०७ अक्टोबर १९४९ मा बलदेव सिंहलाई पटेलको पत्र, २७ सेप्टेम्बरको पटेललाई नेहरूको पत्र र अन्य धेरै पत्रहरूले आदिवासी आक्रमण अधि कश्मीरमा भारतीय संलग्नतालाई स्पष्ट रूपमा देखाउँदछ।

अलास्टार त्याम्बका अनुसार “राज्यमा गठनवन्धन हिन्दू अधि भारतको प्रत्यक्ष सैन्य हस्तक्षेप भनेको भारत सरकारले वास्तवमा समिलन हिन्दूभन्दा केही साता अधि नै आफ्नो मन बनाएको देखाएको थियो। जम्मु कश्मीर राज्यमा, भारतीय सेना अक्टोबरको सुरुमा तैनाथ गरिएको थियो। इन्फन्ट्रीको एक बटालियन र पटियालाको माउन्टेन आर्टिलीरीको ब्याट्रीले कम्तिमा ७९ अक्टोबर १९४९ सम्म श्रीनगर एयरपोर्टमा पोजिसनहरू लिएका छन्। महाराजाले दोहोरो भूमिका खेल्दै आएका थिए, उनले पाकिस्तानसँग स्थगन सम्झौतामा हस्ताक्षर गरेका थिए, तर गान्धी र नेहरूको मागमा उनले आफ्ना राजनीतिक अधिकारीहरू परिवर्तन गरिरहेका थिए। यसबाहेक, उनले आफ्नो सेनाको कमांडर इन विफ कर्नल कश्मीर सिंह कटोचलाई भारतीय सेनाका सर्वर अफिसर नियुक्त गरेका थिए। एलेक्स भोन दुन्जेलेम, उनको पुस्तक इन्डियन समरमा:

द सेक्रेट हिस्ट्री अफ द एन्ड अफ एन्पायरले लेखेको छ, “महाराजाले

कश्मीरबाट मुस्लिमहरूको जातीय सफायाको आदेश दिएका थिए। सेप्टेम्बर र अक्टोबर १९४९ मा, महाराजा डोग्रा नेतृत्वको सेनाले कम्तिमा दुई क्षेत्र पंच, पाकिस्तानको सिमानामा र दक्षिणी जम्मुको जेबहरूमा निरन्तर उच्चिभन, आगजनी, शारीरिक हिसा र नरसंहारको अधिकारीहरूले आदिवासी आक्रमण

१९४७ सेप्टेम्बरको मध्यमा मुस्लिमहरू विरुद्ध आक्रमण सुरु भएको थिए। डोग्रा राज्यका सेनाहरू मुस्लिमहरूमा आक्रमणमा अग्रपणितमा थिए। राज्य अधिकारीहरूले स्थानीय स्वयंसेवक संगठनहरू जस्तै आरएसएसलाई मात्र होइन तर पूर्वी पञ्जाब जिल्लाहरू जस्तै गुरदासपुरमा पनि हतियार जारी गरिरहेका

बीचमा लगभग तीन माझल चौडाइको निर्जन भूमिको बफर जोन बनाउनको लागि थियो। मुस्लिमहरूलाई पाकिस्तानमा धकेलियो वा मारियो हिन्दूहरूलाई कश्मीरमा गहिरो बाटोमा पठाइयो। भारतले डोग्रा पक्षलाई गोये रूपमा हतियार उपलब्ध गराएको हुनाले कुनै पनि नरसंहार भएको कुरालाई भारतले समरमा:

थिए।

क्रिस्टोफर स्नेडेनले आफ्नो पुस्तक कश्मीर-द अनराइटन हिस्ट्रीमा जम्मूमा मुस्लिमहरूको जातीय सफायाका केही घटनाहरू उजागर गरेका छन्। कटुआ जिल्लामा हिन्दूहरूको बाहुल्यता तहसील बसोलीमा सैबैन्दा बढी रहेको उनको भनाइ छ। जिल्लामा कूल मुस्लिम जनसंख्या ४५,००० भन्दा बढी थिए।

जसमा क्रमशः कटुआ र बसोली तहसीलहरूमा सैबैन्दा तुलो र सैबैन्दा सानो अल्पसंख्यक थिए, जहाँ उनीहरूले संगठित हिसाको सामना गरेका थिए। कटुआ सहर नजिकै, २० अक्टोबर १९४९ मा लगभग ८ हजार मुस्लिमहरूको नरसंहार गरियो र नरसंहारमा केवल ४० जना बाँचे। अखनूर तहसीलमा, जहाँ हिन्दू र मुस्लिमहरूको जनसंख्या

क्रमशः ५५,२५५ र ३२,६११ थियो, अक्टोबर २०, १९४९ मा लगभग १५ हजार मुस्लिम मारिएका थिए। २२ अक्टोबर, १९४९ मा साम्बा नरसंहारमा १४ हजार मुस्लिम पीडितहरू थिए। द टाइम्स अफ लंडनले अगस्ट १०, १९४८ मा प्रकाशित आफ्नो प्रकाशनमा निर्वासित मुस्लिमहरूको सत्या २ लाख ३७ हजार दिएको छ। जम्मु प्रान्तका विभिन्न भागबाट अज्ञात संख्यामा मुस्लिम महिला अपहरण गरिएका छन्। तिनीहरूमध्ये धेरैलाई आफ्नो परिवारमा फर्काइएन र धेरै अवस्थामा, हिन्दू र सिखहरूले उनीहरूलाई जबरजस्ती विवाह गरेका अपहरणमा परेका महिलालाई बलात्कार गरी भारतका विभिन्न भागमा तस्करी गरिएको थियो। त्यस्ता दुर्भाग्यपूर्ण पीडितहरूको संख्या कहिले थाहा नहुने भएता पनि जम्मू प्रान्तबाट २५,००० महिला अपहरण भएको केही अनुमानहरू छन्। हिन्दू डोग्रा शासको सुख्ख्य उद्देश्य मुस्लिम जनसंख्यालाई हटाई यस क्षेत्रको जनसांख्यिकीय संरचना परिवर्तन गर्नु थियो। नरसंहारको तीव्रता यस्तो थियो कि जम्मु प्रान्तमा करिब १२३ गाउँहरू पूर्ण रूपमा उजाड भएका थिए।

कश्मीरीहरूको राजनीतिक, धार्मिक र सांस्कृतिक सम्पदालाई ध्वस्त पार्ने भारतको एकपक्षीय निर्णयहरू

राहुल गुरुड

मानवअधिकारकर्मी र पत्रकारहरूलाई पनि पत्रकाउ गरिरहेका छन्।

कार्ल मार्क्सले कुनै पनि द्वन्द्वको पछाडिको कारण कहिले धार्मिक नभई सामाजिक र राजनीतिक कारकहरू हुने बताए। तसर्थ, कश्मीरलाई आफ्नो भूमिबाट बचियत गर्ने नीतिहरूले ल्याएर द्वन्द्व बढाउनको लागि भारत जिम्मेवार छ। उदाहरणका लागि, भारतमा अखण्ड भारतको धारणा छ र राष्ट्र नीतिहरूमा विश्वास छ। उनका अनुसार भारतमा राजनीतिक कानूनमा अधारित हुनुपर्छ।

प्रशासित जम्मु कश्मीरमा लामो समयदेखि धार्मिक स्वतन्त्रतामात्रि हमला भइरहेको छ। त्यहाँ धार्मिक जमघटहरूमा बारम्बार प्रतिबन्धहरू छन्, मस्जिदहरू र धार्मिक नेताहरूमा निरन्तर निगरानी, र जमाल ए इस्लामी जस्ता सामाजिक-धार्मिक संगठनहरू गैरकानूनी गतिविधि (निवारक) ऐनजस्ता कठोर कानूनहरू अन्तर्गत प्रतिबन्धित छन्, र सामूहिक शुक्रबार प्रार्थनाहरू प्रतिबन्धित छन्। २०१९ मा, जामिया मस्जिदमा २४ शुक्रबारको लागि कुनै पनि प्रार्थना गर्न अनुमति थिएन। २०१८ मा, १२ शुक्रबारको लागि, जामिया मस्जिदमा प्रार्थना गर्न अनुमति थिएन, र २०१६ मा, नागरिक विद्रोह पछि, जामिया मस्जिद १९ हप्ताको लागि बन्द गरिएको थियो। २०१८-२०१९

सम्म, पेलेट गन र हतियारहरू प्रयोग गरेर शिया मुस्लिमहरूलाई अपमानित गर्ने र उनीहरूलाई हिरासतमा लिने धेरै घटनाहरू मुहर्म महिनामा रेकर्ड गरिएको थियो। दोस्रो, उनीहरूले गैर-कश्मीरीहरूलाई नकली डोमिसाइल पनि जारी गर्दै छन्, उनीहरूलाई कश्मीरमा जग्गा किन्न अनुमति दिएर कश्मीरमा वासाबास गरिरहेका छन्। अन्तर्राष्ट्रिय वार्ता भारतको धारणा छ, र उनीहरूलाई नेतृत्वको नियन्त्रणमा लानी भएको अपमानित गरिरहेको अन्तर्गत ध्वस्त पार्ने भारतको एकपक्षीय निर्णयहरू

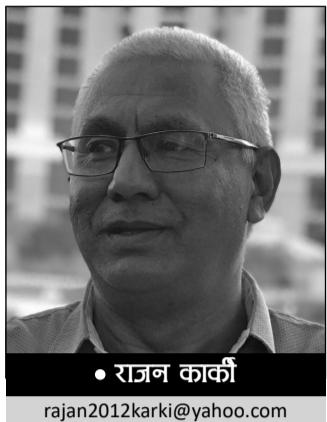
वा आत्मसात नगर्न सुनिश्चित गर्न मद्द गर्दछ। अखण्ड भारतको आफ्नो लक्ष्य हासिल गर्ने र कश्मीरीहरूलाई आत्मनिर्णयको अधिकारबाट विचित गर्न भारतले कश्मीरीहरूको राष्ट्रिय र सांस्कृतिक पहिचानमात्रि पनि आक्रमण गरिरहेको छ। द वायरले प्रकाशित गरेको रिपोर्टका अनुसार कश्मीरको पानी आपूर्ति विभागलाई अब जल शक्ति भनाइ छ। जिल्लामा कूल मुस्लिम जनसंख्या ४५,००० भन्दा बढी थिए।

दबाबका कारण भविष्यमा जनमतसंग्रह गर्नुपर्यो भने भारतको पक्ष रोजे हिन्दूहरू हुनेछन् भन्ने अप्रत्याशित चुनौतिहरूको आशामा भारतले यस्तो गरिरहेको छ। शेर-ए-कश्मीर किकेट स्टेडियमलाई नयाँ नाम दिइएको छ: सरदार वल्लभाई पटेल स्टेडियम। शेर-ए-कश्मीर उपाधि कश्मीरका दोस्रो प्रधानमन्त्री शेख मुहम्मद अब्दुल्लालाई दिइएको थियो, जसले डोग्रा शासक

विभाग भनिन्छ। भारतीय जनसंघका संरक्षका हिन्दूत्व विचारधारा स्थानाप्रसाद मुख्यमन्त्रीको नाममा चेनानी-नाश्री सुरुडको नामकरण गरिएको छ। शेर-ए-कश्मीर किकेट स्टेडियमलाई नयाँ नाम दिइएको छ: सरदार वल्लभाई पटेल स्टेडियम। शेर-ए-कश्मीर उपाधि कश्मीरका दोस्रो प्रधानमन्त्री शेख मुहम्मद अब्दुल्लाल

प्राकृतिकपद्धि मंसिर ७ मा राजनीतिक भुइँचालो

• राजन कार्की

rajan2012karki@yahoo.com

छ। राजनीतिमा भूट नै भूट छ। सत्य केही पनि छैन। कर्तृ पनि न्याय र समानता छैन।

के गर्ने देशमा शिक्षा, स्वास्थ्यलगायतका सामान्य आवश्यकताका क्षेत्रमा माफियाकै हैकम छ। बजारदेखि सिंहदरवारसम्म अपराधिकरण, सेटिङ छ, कमिशनकै चलखेल छ। कि त माफियाले भनेजस्ति पैसा दिन सक्नुपन्यो, कि विदेशतिर हुँकिनु पन्यो। नागरिकका लागि सरकार छ नै कहाँ र ? सरकार त विदेशीका लागि, अपराधकर्म गर्नेका पछि पछि लागेको छ।

यो व्यवस्थाले भान्ना भान्नासम्म न्यायको सपना देखाएको थियो। काठमाडौंसम्म केरूड र रक्सौलबाट रेल जोड्छु भनेको थियो। राजधानीमा मेट्रो चलाउँछु भनेकै हो। हावाबाट बिजुली निकाल्छु सबैकुरा सर्वसुलभ पार्छु भनेको थियो। थानकोटबाट काप्रे हुँदै सिन्धुपाल्चोकसम्म मेट्रो चल्छ रे। सात वर्षदेखि सडक साइकल चल्न नसक्ने रितिमा छ, एक सरकारबाट ७ सय ६९ सरकार बनेका छन्। यी सरकारहरूमा मन्त्री, सचिव, सहायकदेखि पार्टीका आउरेबाउरेको लामवद्ध मान्छेहरू जनता निचारेर कर अशुल गर्दै खाँदैछन्। जुकाले रगत चुसेजसरी जनता चुसेर डाङिएका जुकाले चुसिद्दन भदैन, प्रजातान्त्रिक-कम्युनिष्ट सरकारमा पुँजीवादी शोषणको पराकाष्ठा नाधिसकेको छ।

लोकतन्त्रको

यस्तो लाखेनाच ?

जनप्रतिनिधि, हाम्रो सरकार, हाम्रो संविधान, हाम्रो लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको बौलाह चरीत्र देखेर देश छक्क छ, जनता छक्क परेका छन्। हामी सामान्य सपना पूरा होस् भनिरहेका छौ, नेतृत्व आफैनै स्वार्थको बन्दी बनेको छ। स्वर्गे दिन्छु भन्ने सपना देखाइरहेको छ। जनता कम्पाउण्डरले ओखलीभन्दा बढी टनिक बेचेजस्तो र टनिक किन्न बाध्य पारिएको विरामीजस्ता हामी लोक गणराज्य देखेर शोषित पीडित छौ।

प्रधानमन्त्री भन्छन्- अग्रगमनलाई प्रतिगमनले प्रास्त गर्न खतरा छ।

यथार्थमा यी अग्रगमनकारी नै प्रतिगमन चरित्र देखाइरहेका छन्। सुशासन र समृद्धिको आधार सिद्धाइरहेका छन्। यस्तै कार्यलाई अग्रगमनकारी भनेले सत्ता चलाइरहेका छन्। पश्चगमनको भ्रम शायद कम्युनिष्टको राजनीति गर्ने अचुक उपाय हो। यस्तै अचुक उपायको प्रजातन्त्रवादी

गर्न निरंकूशता फालौ भनेर जनतालाई घरघरबाट सडकमा आउनै वातावरण बन्यो। परिवर्तन भयो। राजा भुके, मरेको ससद ब्यूतियो। संसद ब्यूतियो कि भ्रष्टाचारी अतिवादी भूत ? अहिले आएर सबै रनभुल्लमा छन्। किनभने त्यही संसदबाट संविधानसभा जन्यो, संविधानसभाले राजा फालेर महाराजाको उत्पत्ति गरायो, संविधान जारी भो, विभेद बढ्यो, समानता आएन। दुईपटकको

सरकारले सुन्छ, न न्यायदिने कुनै निकाय नै बोल्छ। नागरिक समाज देशको वास्तविक नक्सा माँगिरहेको छ। भएछ के भने लोकतान्त्रिक नेताहरूले कालापानी, लिपुले, लिम्पियाधुरा भारततिर पारेर राष्ट्रको नक्सा नै फेरिसकेछन्। गणतन्त्रले गरेन त कमाल ? आलोपालो कम्युनिष्ट, काप्रेस, सेटिङ सरकारले समृद्धि र सुशासनको सपना देखाए। काम चाहि अनेकताको पराकाष्ठा नाघेर गरिरहेका छन्। राष्ट्रधात, जनधातको दण्ड दिने निकाय सक्षम देखिएन।

१७ वर्षदेखि पेण्डोराको बाकस खुलेहै खाली भ्रष्टाचार र ठेकेदाहरूको पोलखोला पो भइरहेछ। कमिशन र सुनकाप्डहरूबाट अब त बलात्कारी र हत्याराका श्रृंखलाहरू पो बदन थाले। देश र समाज अराजकताको आगोमा भुलिसन पुगेको छ। समाज अव्यवस्थित हुँदै गएको छ।

राजनीतिको अपराधिकरण, अपराधिकरणको राजनीतिकरणमा डुबेका प्रधानमन्त्री पटक पटक विच्चाउँछन्-५ वर्ष यो गठबन्धन कसैले हल्लाउन सकैन।

लगभग वर्षदिन भयो सरकारले भ्रष्टाचारका तूला फाइल खोल्यो, प्रतिपक्षीलाई डाम्यो, आफ्नालाई बचायो। फाइल बन्द भयो। सस्तो प्रचारवाजी, सस्तो लोकप्रियतावादी यो नाटक हो ? निश्चित रूपमा सरकारको हातमा जातूको छडी हुन्न तर सुरुआत प्रशंसनीय हुनुपर्छ, योजनावद्ध हुनुपर्छ, केही पनि छैन। यसकारण संघीय र प्रदेश सरकार दुवैतिर अस्थिरता छ, अराजकता छ। देश बर्बादी गर्ने काम दुबैबाट भएको छ। स्थिरता दिन सहमतिको राजनीति गर्नुपर्ने हो, यतातिरको ध्यान कसैमा देखिदैन।

असन्तुष्टि जनतामा बढेको छ। सन्तुष्टि पार्टीहरूभित्र पनि छैन। सहमतिको राजनीति गरेर स्थिरता ल्याउनेछन् भन्ने आशा तुहिसक्यो। अब मसिर ७ गते जनविद्रोहको बिगुल फुकिएको छ, होला त व्यवस्था परिवर्तन ? सबैतिर यही चासो छ।

यो व्यवस्थाले भान्छा भान्नासम्म न्यायको सपना देखाएको थियो। काठमाडौंसम्म केरूड र रक्सौलबाट रेल जोड्छु भनेको थियो। राजधानीमा मेट्रो चलाउँछु भनेकै हो। हावाबाट बिजुली निकाल्छु सबैकुरा सर्वसुलभ पार्छु भनेको थियो। थानकोटबाट काप्रे हुँदै सिन्धुपाल्चोकसम्म मेट्रो चल्छ रे। सात वर्षदेखि सडक साइकल चल्न नसक्ने रितिमा छ, एक सरकारबाट ७ सय ६९ सरकार बनेका छन्। यी सरकारहरूमा मन्त्री, सचिव, सहायकदेखि पार्टीका आउरेबाउरेको लामवद्ध मान्छेहरू जनता निचारेर कर अशुल गर्दै खाँदैछन्। जुकाले रगत चुसेजसरी जनता चुसेर डाङिएका जुकाले चुसिद्दन भदैन, प्रजातान्त्रिक-कम्युनिष्ट सरकारमा पुँजीवादी शोषणको पराकाष्ठा नाधिसकेको छ।

● ● ●

सती गइरहेछ।

जनयुद्धकालमा जे रोजे त्यही पाइन्छ भनेर बन्दुक बोकाइयो। मर्न मरे, बाँचे पहुँचावाला सत्ता र शक्तिमा पुगे, नसक्ने अयोग्य भए, कोही खाडी गए, कोही यतै ढलापडा छन्। कितपय युवतीहरू राजमार्गमा योवन बेवेर बालबयरा पालिरहेका छन्। सपना भनेको देखाउनेलाई सपार्ने रहेछ। देखो सधै सपना देखेर बाँच्नु न मरुपर्ने छटपटीमा हुँदा रहेछन्। नेपालमा जे भइरहेको छ, अहिले यस्तै भइरहेछ। पीडक सत्तामा छ, शक्तिमा छ, पीडित सडकमा आँसु भएर रोझरहेको छ।

असमानता हटाउन, भेदभाव र विभेद मास्त, समृद्धिको साप्राज्य सिर्जना

आवधिक निर्वाचन भइसक्यो, निर्वाचनले केही दिएन। जनताका लागि लोकतन्त्रको गौलालाई बेल पाकेभन्दा बढी भयो। पश्चतापले सडक तातोको छ, जनता आहत बेहोरिरहेछन्। परिवर्तन आयो त तिनै परिवर्तनका नेतृत्व गर्नेहरूलाई आयो। तिनके रजगज चलेको छ, तिनीहरू नै आधुनिक श्री ३ महाराज बनेका छन्। जनता हिजो अन्यायमा थिए, आज महाअन्यायमा परेका छन्।

अभिभावक विहीन देश लथालिङ्ग अवस्था छ।

अव त देशै अभरमा परेको छ। देशको जिम्मेवारी लिनेसमेत कोही भएन। राजधानीमा हरेक दिन अन्याय विरुद्ध आवाज उठिरहेका छन्। न

साल्ट ट्रेडिङ कॉर्पोरेशन लिमिटेड
द्वारा प्रवर्द्धित
डीसी ग्याँस

तौल पूर्ण, सुरक्षा सम्पूर्ण

- ISI स्टाइक्डको मित्र बाहिर रवर कोट मै बीचमा

स्टिलको जाली भएको ३ तहको होजपाइप

- उच्च गुणस्तरको रेगुलेटर

- पुन: प्रयोग गर्न न सकिने प्लाष्टिक सिल

भएको सिलिण्डर

- कम्प्यूटर प्राविधिकाट चल्ने प्लान्ट, तोलमा

सोहै आना दुक्क हुनुहोस्

साल्ट ट्रेडिङ समूहका उत्कृष्ट खाद्य बस्तुहरू

अस्पताल नजिक होस्, अस्पताल सर्वसुलभ र डाक्टर जुनसुकै बेल भेटियोस्। अस्पताल पुगेर सहज उपचार पाइयोस्। कसैले बाटोमै उपचार नपाएर नपाएर, सुक्तर बनेको अस्तव्यस्त सडक नहोस्। अस्पताल पुग्न राजधानीका जस्ता अस्तव्यस्त सडक नहोस्। अस्पताल लगेको विरामी जाममा फर्सेर एम्बुलेन्समै मर्तु नपरोस्। राजनीतिका नारा कहाँ सफल हुन्छन् र ? जब नेताहरू नैतिकता गुमाउँछन्, राजनीतिलाई व्यापार बनाउँछन्, त्यहाँ हरेक कुरा विक्रीमा हुन्छ, विकाउ हुन्छ। आज जनता डरेडरमा छन्। कुनबेला कसले लुट्छ थाहै हुन्न। लोकतन्त्र बाहुबलीतन्त्र बनेको छ। न्याय अन्यायको छयानव्यान गर्ने कोही छैन। नेपाल, हुन त मान्छे निकासी गरेर चल्ने देश हो नेपाल। जब मान्छे बेब्न शासन प्रशासन ज्यान फालेर लाग्छन्, त्यस्तो देश भनेको लोकतन्त्र होइन, हाटबजार हो। हाटबजारमा जे हुन्छ मोलमलाई हुन्छ, जे पनि विक्री हुन्छ। यस्तो गैरजिम्मेवार सरकार नहोस्, ज्यानमारा राजनीति नहोस्, जवाफदेही लिने सरकार होस्। यस्तो सपना त्रुहियो। लोकतन्त्रमा लोक मान्लाई छुट

पढथयौ हासी बसीकन सँगै वेद, बाइबल, नमाज
पसेकेही नरपशुहरु धवस्त पारे समाज ।

मन्यो ज्यौदै त्यो जस्ले बिरियो देशको माटो
बाँच्यो त्यो मरर पनि जस्ले सकियो देशको माटो ।

कायर भएर पटक पटक मर्नुभन्दा
बहादुर भएर एकै पटक मर्न सकौ ।

- अभियानवाणी

अभियान साप्ताहिक

सम्पादकीय

दाहाल सरकारको औचित्य सकिएकै हो त ?

मुलुक यतिवेला अद्यायारो अवस्थामा रहेको छ। सत्ता गठबन्धन जसरी भएपनि गठबन्धनको सरकारलाई जोगाई राजन लागि परेको छ। सत्ताको नेतृत्वकर्ता दल माओवादी आर्है सत्ताको नेतृत्वमा रहेको भएपनि आर्है सडक संघर्ष गर्ने भन्नै कुरिरहेको छ। कातिक १७ गते राति कणाली प्रदेशका रुकुम पश्चिम र जारकोटमा गएको भूकम्पले गर्दा जनता दुलो पिडामा परेको छन्। निकै दुलो जनधनको क्षति भएको छ। पुष्टकमल दाहाल नेतृत्वको सरकारले भूकम्प पिडितहरूलाई आवश्यक पर्ने सेवा सुविधा समेत उपलब्ध गराउन सकेको छन्। सरकारको ध्यान जनताको सेवा सुविधामा भन्दा सत्ता जोगाउन तकर्मात गएको छ। दाहाल सरकारले संविधान, ऐन, कानून र सर्वोच्च अदालतको आदेशलाई समेत उल्लंघन गर्दै दलगत स्वार्थका लागि मात्र काम गरिरहेको छ। सरकारले संविधान दिवस र गणतन्त्र दिवसमा अपराधमा संलग्न भएको र ज्यान मारेका व्यक्तिहरूलाई आफ्नो राजनीतिक स्वार्थका लागि खोजिन्नो आममाफी दिएको छ।

सर्वोच्च अदालत संविधानको व्याख्या गर्ने अन्तिम अदालत भएपनि सर्वोच्च अदालतले समेत अपराधमा संलग्न भएको भन्नै तत्वा तहका अदालतको निर्णयहरूलाई सदर गरेको रेशम चौधरीको जन्मपैको निर्णयहरूलाई वेवास्ता गर्दै सत्ता स्वार्थको लागि गणतन्त्र दिवसको उपलक्ष्यमा चौधरीलाई आममाफी दिएको छ। त्यसैगरी नेपालगञ्जका चेतन मानवरहरूलाई हत्या गरेको आरोपमा जेति जीवन विताइरहेका योगराज ढकाल भनिने रिगललाई समेत संविधान दिवसको उपलक्ष्यमा आममाफी दिएको थिए। संविधान अनुसार राष्ट्रपति र प्रधानमन्त्री ब्रेको व्यक्तिहरूले नै संविधानको खिल्ली उडाउँदै संविधान विपरितका कार्यहरू गरिरहेका हुनाले त्यसका विद्धमा सर्वोच्च अदालतमा सर्वोच्च भूदहरू विचाराधिन अवस्थामा रहेका बेला सरकारले विभिन्न अपराधमा संलग्न भएका व्यक्तिहरूलाई आममाफी दिइनु संविधान र संविधान बाबको विरुद्धको कार्य हो। त्यसरी आममाफी दिएका व्यक्तिहरू सत प्रतिशत सत्ता गठबन्धनमा सहभागी भएका दलका नेता तथा कार्यकर्ताहरू रहेका छन्। चेतन मानवरहरूलाई खेदी खेदी हत्या गर्ने रिगल ढकाललाई आममा�फी दिएपछि उनी जेलमुक्त हुँदै उनलाई स्वागत गर्न काग्रेसका नेता तथा कार्यकर्ताहरू जेलमै पुरोर माला, खादा र अविरले स्वागत गरेका थिए।

रिगललाई आममाफी दिएपछि चेतन मानवरहरूको परिवार असुरक्षित रहेको थिए। त्यही कारणाले उनको श्रीमती भारती मानवरहरूले सर्वोच्च अदालतले कातिक १६ गते आफ्नो निर्णय सुनाउँदै रिगल भनिने योगराज ढकाललाई तत्काल पकार गरी दाँडी सजाएँ ११ वर्ष ११ वर्षा ५ दिन जेलमा राजन आदेश दिएको छ। सर्वोच्चको आदेशपछि उनी पकार गरेका र जेल पठाइएको छ। सर्वोच्च अदालतका नियायाधिकारी इश्वर प्रसाद खिंतिवाडा, सपागा प्रधान मल्ल र डा. कुमार चुडालको सयुक्त इजलासले गरेको फैसलामा अब उप्रान्त आममाफी दिइदा पिंडितको सहमति अनिवार्य लिनुपर्ने आदेश दिएको र विभिन्न १० वटा कसुरमा आममाफी दिन नसकिने फैसला समेत गरेको हुनाले यो फैसलाबाट न्याय नमरको प्रष्ट भएको छ।

सत्ता गठबन्धनको पुष्टकमल दाहाल सरकारको झण्डै एकवर्ष कार्यकालमा गरेको प्रायः सबै निर्णयहरू विवादको धेरामा तानिएका छन्। ललिता निवास जग्गा काण्ड, नवकली भट्टानी शरणार्थी काण्ड, सुन तस्करी काण्ड, एनसेल काण्डहरू सबै काण्का निर्णयहरू मनिपरिषद्को बैठकबाट गराइका हुनाले दाहाल सरकार आफ्नो स्वार्थ अनुसार निर्णयहरू गर्दै आएको छ। सत्ता गठबन्धन जोगाई राजका लागि ललिता निवास जग्गा काण्डमा संलग्न रहेका माधव नेपाल, बाबुराम भराई र पूर्व मुख्यसचिव लीलामणि पौडेलहरूलाई ललिता निवास जग्गा काण्डमा मुझ चलाइन्। नेपाल र भूदहरूलाई सरकारी साक्षीका रूपमा राखिएको छ। आममाफी दिएका व्यक्तिहरू सत्ता गठबन्धनकै दलका नेता तथा कार्यकर्ताहरू रहेका भएपनि उनीहरूलाई आममाफी दिइपछि त्यसको व्यापक विरोध भएकाले गर्दा त्यसलाई बचाउनका लागि माओवादीले प्रतिगमनकारीहरू सक्रिय भए भन्नै जनताको ध्यान अर्कोतिर मोदुन सडक संघर्षको माला जपिरहेको छन्। आर्है सत्ताको नेतृत्व गर्ने अनि आफैन पार्टीले सडक संघर्ष गर्ने? कस्तो विरुद्धमा सडक संघर्ष गर्ने भन्नै प्रश्नको जवाफ प्रधानमन्त्री दाहाल र उनको पार्टीले जनतालाई दिन सकेको छैन। यसरी माओवादीले दोहोरो चरित्र प्रदर्शन गरिहँदै समेत सत्ताको सबैभन्दा दुलो दल नेपाली काग्रेस भने माओवादीको आजापालक जस्तो भएर सत्तामा नै बसिरहनु भनेको लोकतन्त्र र लोकान्त्रिक व्यवस्थाकै विरुद्धको कार्य हो।

आर्है सरकारमा बस्ने अनि आर्है सडक संघर्षमा जाने रणनीति भनेको सत्तामा टिकिराले रणनीति बाहेक अन्य केही हुन सक्छैन। दाहाल सरकारको दोहोरो चरित्रले गर्दा व्यक्तिगत र पार्टीगत स्वार्थको जनता आक्रान्त भएको छन्। मूल्यवद्धिले गर्दा जनता भूकम्पको बस्नुपर्ने अवस्थामा पुगेको छन् भने विदेशी कृषको भार विनहुँ बढिरहेको छ। जनताले चाडाङका बेला समेत सहज रूपमा आफ्लाई आवश्यक पर्ने समाज याउन सकेको छैन भने सरकारको लाचरीपन र कूटनीतिक असफलताकै कारण डब्ल्युएचओको क्षेत्रीय निर्वाचकमा समेत नेपालले नराप्त्रो पराजय भोग्नुपरेको छ। हालै संयुक्त राष्ट्रसंघको महासचिवको नेपाल भ्रमण मा समेत सरकारले नेपालको भूमि भारतले मिरेको जातकारीसम्म महासचिवलाई गराउन सकेन भने प्रधानमन्त्रीले संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभामालाई सम्बोधन गर्दा त्यस विषयमा चुस्तम्भ बोलेन् भने अमेरिका र चीन भ्रमण गर्दासमेत कुनै कुरा नउठाइएको हुनाले दाहाल सरकार नेपालको राजनीतिमात्र होइन कूटनीतिक क्षेत्रमा समेत असफल सावित भएकोले गर्दा अब दाहाल सरकारलाई नेपाली जनताले बोकी राजनुको कुनै औचित्य रहेन। त्यस कारणले गर्दा वाहाल सरकारका जनताली जनताको लागि बोक्ख मात्र भएको हासीले ठारेका छैन। दाहाल सरकारका असम्बोधानिक कार्यलाई राष्ट्रपतिले समेत समर्थन गेका हुनाले राष्ट्रपति समेत सम्पूर्ण जनताका राष्ट्रपति हुन सकेन् भने आम नेपाली जनताको ठम्याई रहेको छ।

रोशन जनकपुरी

विश्व, बजार र लोकतन्त्रको संकट

नीतिले थोपरेको परतन्त्रताको पीडा हो जो देखिँदेन, तर नीतिगतस्तरमा आर्थिक, राजनीतिक र सांस्कृतिकस्तरमा समेत बाध्य पार्छ।

तर, परिस्थितिले के देखाएको छ भने बजार र नाफामा आधारित यस विश्व अर्थव्यवस्थाले उभारेको आर्थिक असमानताले अब साना देशहरूमा मात्रै होइन, स्वयं समुद्र देशहरूमा समेत धन मुझीभरि धनीहरूको हातमा सीमित हुँदै गइरहेको छ, र उदारवादी, नवउदारवादी वैश्विक सम्पति वार्षिक २ प्रतिशतले वृद्धि हुँच भने ३० वर्षपछि माथिका हजारजना मानिसहरूको सम्पत्तिमा तीन गुणाभन्दा पनि बढीको वृद्धि हुनेछ। पुँजी अत्यधिक र स्थायी एकाग्रतात्फ अप्रसर हुनेछ, सुरुमा धनको असमानता न्यायोचित छ वा छैन यसले कहीं फरक पर्दैन, सम्पत्तिमा वृद्धि हुन सक्छ र सबै औचित्यको सीमा तथा सामाजिक उपयोगिताको सन्दर्भमा कुनै पनि सम्भावित तर्कसंगत औचित्यभन्दा पर आफैलाई स्थिर राख्न सक्छ।

पिकेटी बजार जाति बलियो हुँच, आय र सम्पत्तिको सिर्जनामा त्याति नै असमानता बद्दे धारणा राख्न। उनको निष्कर्षनुसार असमानता बजार अर्थ-व्यवस्थामा अन्तर्निहित छ, र जहाँ पुँजीमाथिको लाभको दर आर्थिक रिपोर्टमा २० प्रतिशत धनीहरूसँग कुल सम्पत्तिको ५६ प्रतिशत रहेको तथा निर्धनम् २० प्रतिशतसँग ४ प्रतिशत मात्र रहेको देखाएको छ। त्यसै रिपोर्टमा १० प्रतिशतसँग ४ प्रतिशत गर्न एकअर्कीवरुद्ध खडा भइरहेका छन् र युद्धरहेका छन्। आफै देशमा समेत जनवादी र युद्धरहेको देखाएको छ।

यसले दोस्रो विश्वयुद्धपछिको लोकान्त्रिक भनिएका साफा विश्व संगठनहरूसमेत शक्तिशाली देशसामु निरीहुँदै गएको देखिँन्छ। गाजामा इजरायली सेनाले गरेको निर्मम आक्रमण तथा हजारौं प्यालेस्ट्रिनीहरूको हत्या रोकन तथा युद्धविराम गर्नका निर्मित इजरायलमधि दबाव सिर्जना गर्न सासारभरि प्रदर्शन भइरहेका छन्। स्वयं संयुक्तराष्ट्र संघका प्रमुख एन्टोनियो गुटरेस युद्धविरामका निर्मित दबाव दिन सबैसँग रोइकराइ गरिरहेका छन्।

सबैलाई थाहा छ, गाजामा यस नरसंहारका निर्मित इजरायलको पिठ्यूमा अमेरिकी हात छ। तर, न त इजरायल रोकिएको छ, न त अमेरिकालाई नै कर्सैले कहीं गर्न सकिरहेको छ। मध्यपूर्वको जमिनपुनि रहेको पेट्रोल कब्जा गर्ने लोभको सिकार निर्बल प्यालेस्ट्राइन बनिरहेको छ। यसले वर्तमान विश्व व्यवस्था तथा दोस्रो विश्वयुद्धपछि आफूलाई समाजवादी लोकतन्त्र भन्ने देशहरूसेतैले अपनाएको उदार लोकतन्त्र र संयुक्तराष्ट्र संघ कस्ता अन्तर्राष्ट्रिय साभा संगठनहरू असफल भइसकेका छन्।

वैदेशिक रोजगारी तथा 'जब फेयर'

मोहनकृष्ण श्रेष्ठ

संघीय राजधानीमा हालै एउटा सकारात्मक दृश्य देखियो। प्रधानमन्त्री प्रवण्डको सक्रियतामा ११ देखि १३ सेप्टेम्बरसम्म नेपालीलाई रोजगारी दिने मुलुकहरूमा कार्यरत १३ नेपाली नियोगका प्रमुखहरूलाई काठमाडौंमा बोलाई अन्तर्रक्रिया गरियो। प्रधानमन्त्री जस्तो शक्तिशाली व्यक्ति नै लागिपरेर यस किसिमको कार्यक्रम गरिएको यो पहिलो पटक नै हुनुपर्दछ।

कार्यक्रममा केकस्ता अनुभवहरू आदानप्रदान गरिए, केकस्ता कदम चाल्ने निधो भए, त्यो सबै त बाहिर आएन, तर यसबाट वैदेशिक रोजगारीमा रहिआएका बग्रेल्टी समस्या सल्टाउन योगदान पकै हुन्ने देखिन्छ। सरकारले वैदेशिक रोजगारीलाई महत्वका साथ हेरेको एउटा प्रमाण पनि हो यो।

वैदेशिक रोजगारीबाट विप्रेषणका स्पमा खर्बी रूपैयाँ भित्राखेको छ। म्यानपावर व्यवसायमा लागेकाहरूले 'हामी म्यानपावर होइनौ, मैन पावर हो' भनिराखेका छन्। देशको अर्थतन्त्रमा करिब ३० प्रतिशत योगदान दिने व्यवसायले यस्तोभन्दा कसैले अन्यथा सोन्नुपर्ने कारण छैन। तर यत्रो रकम देशमा कसरी, कुनकुन क्षेत्रमा खर्च हुन्छ भन्नेचाहिं अवश्य मननयोग्य विषय हो। यत्रो तूलो रकमबाट, चाहने हो भने, देशमा सयों कलकारखाना खोलिन सक्छन्, जसबाट हजारौ रोजगारी सिर्जना हुन सक्छन्। यस्तो अवस्थाबाट देशमा 'चेन रियाक्सन' भई अर्थतन्त्र उकास्न तूलो योगदान मिल्न सक्छ। तर वास्तवमा यस्तो भझाराखेको देखिन्दैन। यत्रो तूलो रकमलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्न सक्नुपर्छ।

देशमा रोजगारीका अवसरहरू नभएकाले विभिन्न तहतकाका धेरै नेपाली विश्वभरि छरिएका छन्। यो रहेमन्दा पनि बाध्यता हो। विप्रेषणका सन्दर्भमा राम्रो देखिए पनि यसबाट सुनित समस्याहरू भयावह छन्। गाउँघरमा खेतमा काम गर्ने व्यक्ति, मर्दपर्दा मलामी जाने मानिसहरू पाउन छाडेका गुनासाहरू सुनिन्छन्। गाउँहरूमा खाली बूढाबूढीहरू मात्र बाँकी रहेको पनि सुनिन्छ। देश विकासमा जोतिनुपर्ने दर्बिला हातहरू विदेशमा रगत-पसिना बगाउन गइराखेका छन्। कतिले त असमयमै मृत्युवरण गरी बाकसमा स्वदेश फर्किनु परिराखेको छ।

आर्थिक कूटनीतिको एउटा महत्वपूर्ण बुँदा वैदेशिक रोजगारीको प्रवर्द्धन पनि हो। हाल ५० लाखभन्दा बढी नेपाली विभिन्न मुलुकमा विभिन्न पेसामा आबद्ध

छन्। धेरैजसो मध्यपूर्वका गरम मुलुकहरू तथा मलेसियामा सामान्य रोजगारीमा छन् भने थेरै प्रतिशत विभिन्न देशमा उच्च स्तरको रोजगारीमा छन्। तर सन्तोष मान्नुपर्ने कुरा के छ भने, नेपालीहरूले कडा मिहिनेत र इमानदारीका बलमा रोजगारदाताहरूको विश्वास आर्जन गर्दै आइरहेका छन्। नेपालीहरूले समस्या कम निस्त्याउने कामदारको पहिचान बनाएका छन्। यो म आफैले पनि यूर्झामा कार्यवाहक राजदूतको हैसियतमा रहेका अनुभव गरेको हुँ।

जो गरिब छन्, उने भन्न शोषित छन्। गरिबी तथा आवश्यकताअनुसार घरखेत बन्धकी राखेर वैदेशिक रोजगारीमा जान खोने व्यक्तिहरूमध्ये कतिपय खराब म्यानपावर व्यवसायीहरूबाट शोषित छन्। दिवास्वप्न देखाई अलपत्र पारेर रकम कुस्त्याइएका घटनाहरू प्रायः दिनहुँ सुनिन्छन्। सबै प्रक्रिया पुऱ्याएर विदेशमा रोजगारीमा पुगेका व्यक्तिहरू पनि विभिन्न घटनाबाट प्रताडित छन्। कतिपय गलत व्यक्तिहरूका कारण यो व्यवसायको बदनामी भझाराखेको छ।

वैदेशिक रोजगारीलाई मर्यादित, शोषणरहित तथा समस्यारहित बनाउनु अपरिहार्य छ। यसका लागि सरकारले बनाएका नीतिनियमहरूलाई अत्यन्त प्रभावकारी रूपमा लागू गर्नु आवश्यक छ। गलत काम गर्ने म्यानपावरहरूलाई कडाभन्दा कडा कारबाही गरी उत्तरदायित्व बहन गराउनुपर्दछ। म्यानपावर कम्पनीहरूको ट्र्यांक रेकर्ड राखी ग्रेडिड गर्नुपर्दछ। राम्रो काम गर्ने म्यानपावरहरूलाई सरकारका तर्फबाट संरक्षण तथा बढावा दिई खराब काम गर्नेलाई तुरुन्त बन्द गराई त्यस्तो खराबीको जिम्मेवारी बहन गराउनुपर्दछ। विदेशस्थित नेपाली दूतावासहरूले नेपालीहरू जुन व्यवसायमा रहिआएका भए पनि आवश्यक परेका बेला अत्यन्त सकारात्मक तवरले सहयोग दिनुपर्दछ। उनीहरूको रक्षा गर्नुपर्दछ। श्रम तथा रोजगारी अब देशको कूटनीतिमा आबद्ध भइसकेको छ।

सरकारले विभिन्न आठ मुलुकमा नयाँ दूतावास खोल्ने निर्णय गरेको समाचार आएको छ। ती सबै मुलुकमा हजारौ नेपाली कार्यरत छन्। आउंदा दिनहरूमा ती मुलुकमा भन्न बढी नेपाली रोजगारीको खोजीमा पुग्ने आकलन गर्न सकिन्छ। ती मुलुकमध्ये दुइटा भूगोल र जनसंख्याका हिसाबले साहै साना छन्, जहाँ दूतावासको आवश्यकता छैन। तर ती मुलुकमा कार्यरत नेपालीलाई अर्के प्रभावकारी व्यवस्था गरी संरक्षण गर्न सकिन्छ। बरु इन्डोनेसिया, सिंगापुरजस्ता उदीयमान मुलुकहरूमा दूतावास खोल्न सके नेपालीलाई धेरै फाइदा हुन सक्छ। साथै अब नेपालीहरूलाई विश्वका ७७८ मुलुकमा जान पाउने गरी खुला गरिएको पनि सुनिएको छ। यसले विदेशमा रोजगारीका अवसरहरू प्राप्त हुनुका साथै

समस्याहरू पनि धेरै उभिजे सम्भावना रहन्छ। वैदेशिक रोजगारीलाई सबल तथा प्रभावकारी तरिकाले प्रवर्द्धन सकिएमा विप्रेषणका रूपमा तूलो धनराशिका साथै सीप, ज्ञान तथा नयाँ प्रविधि पनि भित्रिन सक्छ।

सेप्टेम्बर २००६ देखि जुन २००९ १ सम्म युएईमा कार्यरत रहेका नेपाली कामदारहरूका समस्या सल्टाउन आफू सक्रिय रूपमा लागेको मैले भुल्न सकेको छैन। मध्यपूर्वका ६ मुलुकमा मात्र नेपालीको संख्या फन्डे १५ लाख पुगिसकेको अनुमान गर्न सकिन्छ।

सेप्टेम्बर २००६ देखि जुन २००९

१ सम्म युएईमा कार्यरत रहेका नेपाली कामदारहरूका समस्या सल्टाउन आफू सक्रिय रूपमा लागेको मैले भुल्न सकेको छैन। मध्यपूर्वका ६ मुलुकमा मात्र नेपालीको संख्या फन्डे १५ लाख पुगिसकेको अनुमान गर्न सकिन्छ।

सेप्टेम्बर २००६ देखि जुन २००९

१ सम्म युएईमा कार्यरत रहेका नेपाली कामदारहरूका समस्या सल्टाउन आफू सक्रिय रूपमा लागेको मैले भुल्न सकेको छैन। मध्यपूर्वका ६ मुलुकमा मात्र नेपालीको संख्या फन्डे १५ लाख पुगिसकेको अनुमान गर्न सकिन्छ।

सेप्टेम्बर २००६ देखि जुन २००९

१ सम्म युएईमा कार्यरत रहेका नेपाली कामदारहरूका समस्या सल्टाउन आफू सक्रिय रूपमा लागेको मैले भुल्न सकेको छैन। मध्यपूर्वका ६ मुलुकमा मात्र नेपालीको संख्या फन्डे १५ लाख पुगिसकेको अनुमान गर्न सकिन्छ।

सेप्टेम्बर २००६ देखि जुन २००९

१ सम्म युएईमा कार्यरत रहेका नेपाली कामदारहरूका समस्या सल्टाउन आफू सक्रिय रूपमा लागेको मैले भुल्न सकेको छैन। मध्यपूर्वका ६ मुलुकमा मात्र नेपालीको संख्या फन्डे १५ लाख पुगिसकेको अनुमान गर्न सकिन्छ।

सेप्टेम्बर २००६ देखि जुन २००९

१ सम्म युएईमा कार्यरत रहेका नेपाली कामदारहरूका समस्या सल्टाउन आफू सक्रिय रूपमा लागेको मैले भुल्न सकेको छैन। मध्यपूर्वका ६ मुलुकमा मात्र नेपालीको संख्या फन्डे १५ लाख पुगिसकेको अनुमान गर्न सकिन्छ।

सेप्टेम्बर २००६ देखि जुन २००९

१ सम्म युएईमा कार्यरत रहेका नेपाली कामदारहरूका समस्या सल्टाउन आफू सक्रिय रूपमा लागेको मैले भुल्न सकेको छैन। मध्यपूर्वका ६ मुलुकमा मात्र नेपालीको संख्या फन्डे १५ लाख पुगिसकेको अनुमान गर्न सकिन्छ।

सेप्टेम्बर २००६ देखि जुन २००९

१ सम्म युएईमा कार्यरत रहेका नेपाली कामदारहरूका समस्या सल्टाउन आफू सक्रिय रूपमा लागेको मैले भुल्न सकेको छैन। मध्यपूर्वका ६ मुलुकमा मात्र नेपालीको संख्या फन्डे १५ लाख पुगिसकेको अनुमान गर्न सकिन्छ।

सेप्टेम्बर २००६ देखि जुन २००९

१ सम्म युएईमा कार्यरत रहेका नेपाली कामदारहरूका समस्या सल्टाउन आफू सक्रिय रूपमा लागेको मैले भुल्न सकेको छैन। मध्यपूर्वका ६ मुलुकमा मात्र नेपालीको संख्या फन्डे १५ लाख पुगिसकेको अनुमान गर्न सकिन्छ।

सेप्टेम्बर २००६ देखि जुन २००९

१ सम्म युएईमा कार्यरत रहेका नेपाली कामदारहरूका समस्या सल्टाउन आफू सक्रिय रूपमा लागेको मैले भुल्न सकेको छैन। मध्यपूर्वका ६ मुलुकमा मात्र नेपालीको संख्या फन्डे १५ लाख पुगिसकेको अनुमान गर्न सकिन्छ।

सेप्टेम्बर २००६ देखि जुन २००९

१ सम्म युएईमा कार्यरत रहेका नेपाली कामदारहरूका समस्या सल्टाउन आफू सक्रिय रूपमा लागेको मैले भुल्न सकेको छैन। मध्यपूर्वका ६ मुलुकमा मात्र नेपालीको संख्या फन्डे १५ लाख पुगिसकेको अनुमान गर्न सकिन्छ।

जलवायु परिवर्तन र संक्रामक रोगहरू

महेश आचार्य

विश्वभरि तापक्रम बढिरहेका कारण पृथ्वी अहिले द्वुत जलवायु परिवर्तनको अवस्थामा छ। मानवीय गतिविधिका कारण कार्बनडाइअक्साइडको उत्तर्जन बढेका कारण तापक्रम बढेको हो।

वर्ल्ड मेटेरोलोजिकल अर्गनाइजेसनका अनुसार सन् २०२२ मा पृथ्वीको औसत तापमान औद्योगिक क्रान्तिअधिको भन्दा १५५ डिग्री सेलिसयसले बढेको थियो। जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरू अत्यन्तै डरलाग्दा हुन्छन्। तापमान बढ्दै जाँदा डेलो, तापलहर, अति वर्षा, बाढी, औषधी र खडेरीका घटना धेरै र तीव्र हुन्छन्।

सन् २०१८ जुलाईमा जापानमा तापलहरले ९ हजारभन्दा बढी मानिसको ज्यान गरेको थियो। सन् २०१९ मा अनुसन्धानकर्ताहरूले एक्सिस्ट्रम इमेन्ट एन्ड्रियुसन भनिने विज्ञानको नयाँ क्षेत्रको प्रयोग गरी गरेको अध्ययनले जलवायु परिवर्तनले नै त्यो तापलहर सिर्जना गरेको देखाएको थियो, जुन जलवायु परिवर्तन नभएको भए कहिल्यै नहुन सक्यो।

सन् १९१९ देखि २०१८ सम्मको अध्ययनको क्लेपर २०२१ को मैमा नेचर कलाइमेट चेन्ज जर्नलमा प्रकाशित अनुसन्धान नितिजाअनुसार गर्नीका कारण हुने मृत्युमध्ये एक तिहाइभन्दा बढी मृत्यु मानव सिर्जित जलवायु परिवर्तनसँग जोडिएको थियो। वैज्ञानिकहरूले आगामी दशकहरू तातो मात्र होइन, बिरामी पनि हुने यथेष्ट प्रमाणहरू दिसकेका छन्। रोगहरू सधै मानिसको पहुँचबाहिर पृथ्वीको कुनै कुनामा लुकेर बसेका हुन सक्छन्। तर अहिलेसम्म तिनीहरूसँग लड्न वृथीको प्राकृतिक प्रतिरक्षा प्रणाली मजबुत थियो। जलवायु परिवर्तनले ती प्रतिरक्षा प्रणालीलाई ध्वस्त पार्दैछ। जैविक विविधतामा हास, बन फॅडानी र भूउपयोग परिवर्तनले रोग फैलन ढोका खोलिदिन्छन्।

जैविक विविधतामा हास आउनुको एउटा मुख्य कारण जलवायु परिवर्तन हो। सन् २०१० को डिसेम्बरमा 'नेचर जर्नल'मा प्रकाशित अध्ययनले जैविक विविधताको हासले संक्रामक रोगहरू बढ्ने देखाएको थियो। हालका वर्षहरूमा अमेरिकीहरूले यस्ता घटनाहरू प्रत्यक्ष रूपमा अनुभव गरिरहेका छन्। बसाइँ सरर आउने चाराहरूको विविधतामा कमी आउँदा वेस्ट नाइल भाइरसको संक्रमण बढेको छ।

जलवायु परिवर्तनले संक्रामक रोगहरू पुनरागमन हुने, नयाँनयाँ रोगहरू देखिने र संक्रमक रोगहरू थप फैलिन सक्ने गरी अनुकूल अवस्था सिर्जना गरिदिएको छ। सन् २०२२ को अगस्टमा 'नेचर कलाइमेट चेन्ज जर्नलमा प्रकाशित वृस्ति अनुसन्धान विश्लेषण अनुसार जलवायु परिवर्तनले आधारभन्दा बढी संक्रामक रोगहरूलाई भन्न खारब बनाउँदै लगेको छ। तापलहर, खडेरी, समुद्री सतहको वृद्धि, अति वर्षा, औषधी, डेलोजस्ता जलवायुसँग सम्बन्धित विपद्ले संक्रामक रोगहरू निष्पत्ताउने एक हजारभन्दा बढी मार्गहरू सिर्जना गरेको अनुसन्धानबाट देखिएको छ। उदाहरणका लागि खडेरीमा खाना खोज्दै मुसाहरू मानव बस्तीमा छिर्दा हान्ता भाइरसको संक्रमण बढ्न सक्छ।

जलवायु परिवर्तनले लामखुट्टे, चमेरा र मुसाहरूले सर्ने रोगहरूलाई सबैभन्दा बढी असर पुर्याउने देखिन्छ। लामखुट्टेको टोकाइबाट मलेरिया, यिकनगुनिया, डेंगी, जिका, वेस्ट नाइल किमर, हातीपाइलेजस्ता रोगहरू सर्न भने मुसाहरूले हान्ता भाइरस, लेप्टोसापाइरोसिस, स्क्रब टाइफस आदि रोगहरू सार्न। चमेरामा मार्गर्ग, हेन्ड्रा, निपाह, कोरोना जस्ता घातक भाइरसहरूसँग अच्य थुप्रै भाइरस पाइन्छन्।

वैज्ञानिकहरूले जंगली स्तनधारी जनावरहरूमा मानिसलाई संक्रमण गर्ने सक्ने कस्तीमा १० हजार भाइरस प्रजाति हुन सक्ने अनुमान गरेका छन्। एउटा अध्ययनले चमेराहरूमा कोरोना भाइरसका

अनुमान गरेको छ र तिनीहरू मानिसमा फडिकन उपयुक्त समयको पर्खाइमा छन्।

पृथ्वी न्यानो हुँदै जाँदा धेरै जनावर बस्त अनुकूल हुने नयाँ ठाउँहरू खोज्न बाध्य हुनेछन्। नयाँ ठाउँमा जनावरसँग तिनीहरूसँग भएका सूक्ष्म जीवाणुहरू पनि पुर्ण जसले गर्दा जुनोटिक स्पिलओभरका घटनाहरू पनि बढेनेछन्। जंगली जनावरबाट मानिसमा संक्रमण गर्न सक्ने जीवाणु सर्ने प्रक्रियालाई 'जुनोटिक स्पिलओभर' भनिन्छ। एचआइभी, फ्लू, सार्स, कोभिड १९ लगायत अहिलेसम्मका सबैजसो महामारीहरू जनावरका भाइरस मानिसमा सरेर फैलेका हुन्।

बाढी, औषधी, डेलो, खडेरी आदिले बासस्थान खल्लिने र खानाको अभावले जीवजन्तुहरू विस्थापित हुने हुँदा घरपालुवा जनावर र मानिससँग सम्पर्क बढ्न गई भाइरल स्पिलओभरका घटनामा वृद्धि हुनेछ। जलवायु परिवर्तनले मानिसहरूलाई पनि स्थानान्तरण गराउँछ जसले वन्यजन्तुसँगको सम्पर्क बढ्छ र स्पिलओभरको जोखिम बढाउँछ। मानिसहरूको आवतजावत, कार्गो र जनावरहरूको ओसारपसारले संक्रामक रोगको चुनौतीलाई भन्ने जटिल बनाउँछ।

भएको थियो। पर्मफ्रस्टका व्याक्टरियामा एन्टिबायोटिक प्रतिरोधी जिनहरू भेटिएका छन्। त्यस्ता जिनहरू मानिसमा संक्रमण गर्ने व्याक्टरियामा सरेर एन्टिबायोटिक प्रतिरोधी नयाँ व्याक्टरियाको विकास हुन सक्छ।

हामीसँग हामीलाई संक्रमणबाट बचाउन मद्दत गर्न दुइवटा 'प्रतिरक्षा पिल्लर'हरू छन्, शरीरको तापक्रम र कोष, तन्तु र अंगहरूको जटिल जालो जसलाई प्रतिरक्षा प्रणाली भनिन्छ। वातावरणको तापक्रमभन्दा मानव शरीरको तापक्रम बढी छ। यिसो वातावरणको धेरै सूक्ष्मजीवाणुहरू मानव शरीरको ३७ डिग्री सेलिसयस तापक्रममा बाँचन सक्दैनन्। अध्ययनले तापक्रम बढ्दै गएको विश्वमा सूक्ष्मजीवाणुहरूको ताप सहनशीलता पनि बढ्दै गएको देखाएको छ। जसले मानव शरीरको तापक्रमको पिल्लरलाई जिल्सक्छ र नयाँ संक्रामक रोग ल्याउन सक्छ।

उदाहरणका लागि विश्वव्यापी तापक्रममा भएको वृद्धिका कारण दुखीसँग तापक्रममा बाँचन सक्दैनन्। मानिसहरूको आवतजावत, कार्गो र जनावरहरूको ओसारपसारले संक्रामक रोगको चुनौतीलाई भन्ने जटिल बनाउँछ।

सन् २०१० को डिसेम्बरमा 'नेचर जर्नल'मा प्रकाशित अध्ययनले जैविक विविधताको हासले संक्रामक रोगहरू बढ्ने देखाएको थियो। हालका वर्षहरूमा अमेरिकीहरूले यस्ता घटनाहरू प्रत्यक्ष रूपमा अनुभव गरिरहेका छन्।

संसार न्यानो हुँदैर्गदा प्रजातिहरू चिसो हावापानी र उच्च भूमागतिर सर्दैछन्। सन् २०१० मा 'साइन्स' जर्नलमा प्रकाशित अध्ययन अनुसार जमिनका प्रजातिहरू प्रत्येक दशक औसतमा ७९ किलोमिटर विसो ध्वतिर सरेका छन्। तापमान वृद्धिसँगै लामखुट्टेको क्षेत्र पनि बिस्तार हुँदै गएको छ। पहिले लामखुट्टे नपाइने उच्च क्षेत्रमा लामखुट्टे देखिन थालेका छन्। लामखुट्टेसँगै नयाँ ठाउँहरूमा लामखुट्टेको टोकाइबाट सर्ने मलेरिया, डेंगीजस्ता रोगहरूनी देखिन थालेका छन्। एसिया, अफ्रिका र ल्याटिन अमेरिकाका उच्च भूमागतहरूमा मलेरिया र डेंगी देखिन थालेको छ। युरोपका देशहरूमा स्थानीयस्तरमा सरेको डेंगी देखा पर्न थालेको छ।

बढ्दो तापक्रमले भाइरसहरूमा पनि ताप प्रतिरोधी क्षमता विकास गर्न सक्छ। जसले गर्दा भाइरसहरू मानिसमा जर्ये आउँदा हुने तापक्रममा पनि बाँचन सक्छन् र रोगको गम्भीरता बढाउँछन्। विश्वको तापमानमा वृद्धि हुँदै जाँदा मानव शरीरको प्रतिरक्षा प्रणालीलाई पनि असर गर्छ। निद्राको कमी र तनावले प्रतिरक्षा प्रणालीलाई कमजोर बनाउँछ। जापानका वैज्ञानिकले मुसामा गरेको एक अध्ययनमा ३६ डिग्री सेलिसयस तापक्रममा इन्फ्ल्युएन्जा भाइरसको संक्रमणविरुद्ध मुसाको प्रतिरक्षा प्रतिक्रिया कमजोर बनेको थियो।

जलवायु परिवर्तनले तिनीहरूलाई संक्रमणमा वृद्धि लामखुट्टेको शरीरमा भाइरस र प्यारासाइटको उत्पादन छिटोछिटो हुन्छ र लामखुट्टेको सौम्य देखिन थालेका छन्। लामखुट्टेसँगै नयाँ ठाउँहरूमा लामखुट्टेको टोकाइबाट सर्ने मलेरिया, यिकनगुनिया, डेंगी देखिन थालेको छ। युरोपका देशहरूमा स्थानीयस्तरमा सरेको डेंगी देखिन थालेको छ।

तातो मौसममा लामखुट्टेको वृद्धि चाँडै हुन्छ, लामखुट्टेको शरीरमा भाइरस र प्यारासाइटको उत्पादन छिटोछिटो हुन्छ र लामखुट्टेको मानिसमा टोकाइबाट दरमा पनि वृद्धि हुन्छ जसले लामखुट्टेले सर्ने रोगमा पनि वृद्धि ल्याउँछ। अध्ययनहरूले समुद्र सतहको तापक्रमको वृद्धिले हैजाको प्रकोपलाई असर गर्ने देखाएका छन्। हैजाको व्याक्टरिया प्राकृतिक रूपमा पानीमा बस्ने 'लाकटोन' भनिने सूक्ष्म जीवमा पाइन्छन्। पानीको तापक्रम बढ्दै जाँदा प्लाकटोनको पनि वृद्धि हुन जान्छ र तिनीहरूसँगै व्याक्टरियाको संख्या पनि बढ्न पुग्छ।

बाढी, औषधीजस्ता विपदको बेल शुद्ध पिउने पानीको अभावले आउँ, हैजा, भाडापाखालाजस्ता पानीजन्य रोगहरू फैलिन्छन्। बाढीमा आएको पानी खाल्डाखुल्लै, झम र पुराना टायरमा जमेर लामखुट्टे हुँकर्न अनुकूल वातावरण सिर्जना गर्ने हुनाले लामखुट्टेको टोकाइबाट सर्ने रोगहरू पनि फैलिने मौका पाउँछ्।

ग्लोबल वार्मिङले हिँडै र पर्मफ्रस्ट

परिवर्तनले त्याहाँमित्र रहेका हानिकारक

भाइर

